

Marie Luise Bulst-Thiele: Sacrae Domus Militiae Templi Hierosolymitani magistri. Untersuchungen zur Geschichte des Templerordens 1118/19–1314. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse. Dritte Folge Nr. 86. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1974. 416 s.+8 s. plancher.

I erkendelse af stormestrenes afgørende rolle for ledelsen af Tempelherreordenen har den tyske historiker Marie Luise Bulst-Thiele stillet sig den opgave at undersøge »wer diese Männer waren, woher sie kamen, um vielleicht daher besser verstehen zu können, wie dieser mächtige Orden so jäh vernichtet werden konnte« (s. 9); bogen er da også inddelt i kapitler, der hvert omfatter en stormesters embedstid.

De i alt 20 af 23 tilfælde, hvor stormestrenes hjemstavn lader sig bestemme med nogen rimelighed, viser, at de oftest kom fra det område, der i dag udgør Frankrig; men at også Flandern, Den iberiske Halvø og Palæstina var repræsenteret blandt ordenens ledere. Kildematerialets vægtigste del er diplomerne, der til gengæld ikke er meget givende m.h.t. personalhistoriske oplysninger om stormestrene; forf. har derfor, således som undertitlen antyder, udvidet undersøgelsen til ordenen som helhed med særligt henblik på dens virke i Orienten til 1291 og derefter på dens forhold til den franske konge indtil dens ophør.

Forf. foregiver ikke at fremstille ordenens hele historie; men hun når frem til sobert velovervejede og veldokumenterede løsninger af detailproblemer. Dog kunne man ønske, at hun var ligeså fortrolig med Syriens topografi som hun er det med Palæstinas; hun omtaler således (s. 310–311, 338 og 358) øen Antarados ud for Tartus; dennes navn er imidlertid Ruād (græsk: Arados), medens Antarados betegner bebyggelsen overfor på fastlandets kyst. Forf. er dog til dels i god tro, idet Ruād undertiden i middelalderen fejlagtigt betegnedes som Antarados (René Dussaud: *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale*, Paris 1927, s. 121–124; forf. synes ikke at have benyttet dette værk).

I Walter Scott's *Ivanhoe* fremstilles Tempelherrene som ærgerrige, tapre, intrigante og ofte religiøst indifferente. Forf. søger at vise, at en sådan bedømmelse af ordenen som helhed er uretfærdig, idet den hviler på de anklager, der blev fremført under processen mod ordenens medlemmer; endvidere antyder forf. hvorfor Tempelherrene bukkede under, medens Johanniterne overlevede. Begge ordener havde gode forbindelser til kongemagten i England og Aragonien og begge ordener var stærkt internationalt prægede, hvilket sidste i sig selv dårligt passede til den franske »nationalisme« omkring 1300. Philip den Smukke håbede at få indflydelse på ordenerne gennem en sammenlægning af dem; men planen afvistes af Tempelherrenes sidste stormester Jacques de Molay (s. 348–349; Johanniterstormesterens holdning kendes ikke). Den franske konges hensigt synes at have været at stille én af sine sønner i spidsen for en forenet orden, der skulle generobre Jerusalem og således gøre den franske prins til konge i den hellige by. Johanniterne fik i rette øjeblik givet deres internationale organisation en samlet territorial kerne (Rhodos) på samme måde som det var sket for pavedømmet, og herved sikredes ordenens fortsatte existens. Det har dog sikkert også spillet en rolle, at stormesteren ikke stolede på den franske regerings hensigter og derfor undgik at mødes med den franske konge (s. 345).

der intet til hinder for, at den kan være fra et af årene 1217–1220 (se sst., nr. 96). – Bemærkningen om, at det var dyrere i bøder at sende sin slave end selv at angribe sin modstander (s. 44) kan misforstås. Generelt gælder det i hvert tald ikke, som det ses mange steder hos Nevéus både for svensk ret (s. 61, 77, 98 og 126) og dansk ret (s. 49). En västgötisk tekst fastslår ligefrem, at en slave ikke må kaldes banemand for en fri, selv om han har dræbt ham! (Slaveriet i Norden, se note 2, s. 308).

Nogle vil sikkert finde det foreliggende værk utilfredsstillende, fordi der ikke i tilstrækkelig grad stilles problemer op. Til gengæld er der tale om solid, tålmodig grundforskning af høj karat, og det må fastholdes, at uden bøger af denne art bliver enhver form for problemstilling og for modelbyggeri kolosser på lerfodder. *Thomas Riis*

Louis Stouff: Ravitaillement et alimentation en Provence au XIVe et XVe siècles. École pratique des hautes Études, Sorbonne. VIe section: Sciences économiques et sociales. Centre de recherches historiques. Civilisations et Sociétés 20. Paris-Haag, Mouton 1970. 507 s. 72 F.

Den største bekymring for middelalderens mennesker har sikkert været at skaffe sig det daglige brød, og den hyppige omtale af hungersnød i senmiddelalderen viser, at dette ofte var et problem. Men var der altid tale om en generel hungersnød, eller var der blot tale om en knaphed på fødevarer, der især ramte de svageste grupper? Hvordan var den daglige kost sammensat, og hvor meget var der til det enkelte individ? Disse spørgsmål søger Louis Stouff at besvare i sin interessante bog om ernæring og levnedsmiddelforsyning i det senmiddelalderlige Provence. På grundlag af et omfattende – for størstedelens vedkommende utrykt – kildemateriale beskrives i de to første afsnit de vegetabiliske og de animalske fødevarer med hovedvægten lagt på de vigtigste, daglige fornødenheder: brød og vin, kød og fisk. Forfatteren undersøger dels størrelsen af den samlede fødevarer-mængde, dels dennes fordeling på de enkelte sociale grupper, og desuden giver han i disse to afsnit en lang række prishistoriske oplysninger. Det er dog ikke kun konsumeringen, der skildres, også omsætningen af fødevarer tages op til behandling, og her må specielt fremhæves et langt kapitel om slagterne, der har stået for hovedparten af kødtilførslen. Slagterne var under en stærk offentlig kontrol, hvilket hænger sammen med, at de lokale myndigheder havde hovedansvaret for, at den tilstrækkelige mængde fødevarer var til den lokale befolknings disposition. Dette synspunkt kommer videre til udtryk i en yderst forsigtig eksportpolitik med fødevarer; frygten for knaphed på levnedsmidler har været konstant. I bogens tredje afsnit forsøger Stouff at beregne den mængde fødevarer, der på årsbasis var til rådighed for den enkelte husstand. Her må specielt fremhæves hans analyse af to regnskaber, det ene fra ærkebispens i Arles (1429), det andet fra en gejstlig skole i Trets (1364–65). Disse regnskaber tillader en beregning af sammensætningen og kvantiteten af det enkelte individs daglige kost gennem et helt år. En analyse af kostens næringsværdi viser, at kosten havde en standard, der lever ganske godt op til de moderne krav om kostens indhold af kalorier, proteiner, mineraler o.s.v., men forfatteren understreger dog selv, at disse eksempler er atypiske, idet de dels stammer fra samfundets øverste lag, dels hidrører fra år, hvor der ikke var vanskeligheder med fødevarerforsyningen. Generelt har kosten hos de lavere sociale grupper været dårligere, og hertil kommer de tilbagevendende vanskeligheder med at opnå en tilfredsstillende forsyning med levnedsmidler. Dette sidste illustreres ved, at i perioden 1318–1484 var der 64 år, hvor der var stærk mangel på fødevarer i større eller mindre områder af Provence. Store dele af befolkningen må have levet under en stadig trussel om underernæring. Bogen, der yderligere indeholder mange oplysninger af kulturhistorisk interesse, er rigt udstyret med tabeller, diagrammer og kort, og den afsluttes med to store bilag, hvor det vigtigste kildemateriale er aftrykt. *Per Raslow*

Kenneth Fowler (ed.): *The Hundred Years War*. Macmillan, London 1971. 229 s. £ 3.50.

I den engelske serie »Problems in Focus« udgives bøger der fremlægger nye forskningsresultater inden for et problemkompleks eller en historisk periode. Hver bog består af